

הספר על המוות שגרם לי להתחיל לקרוא לאחר מות

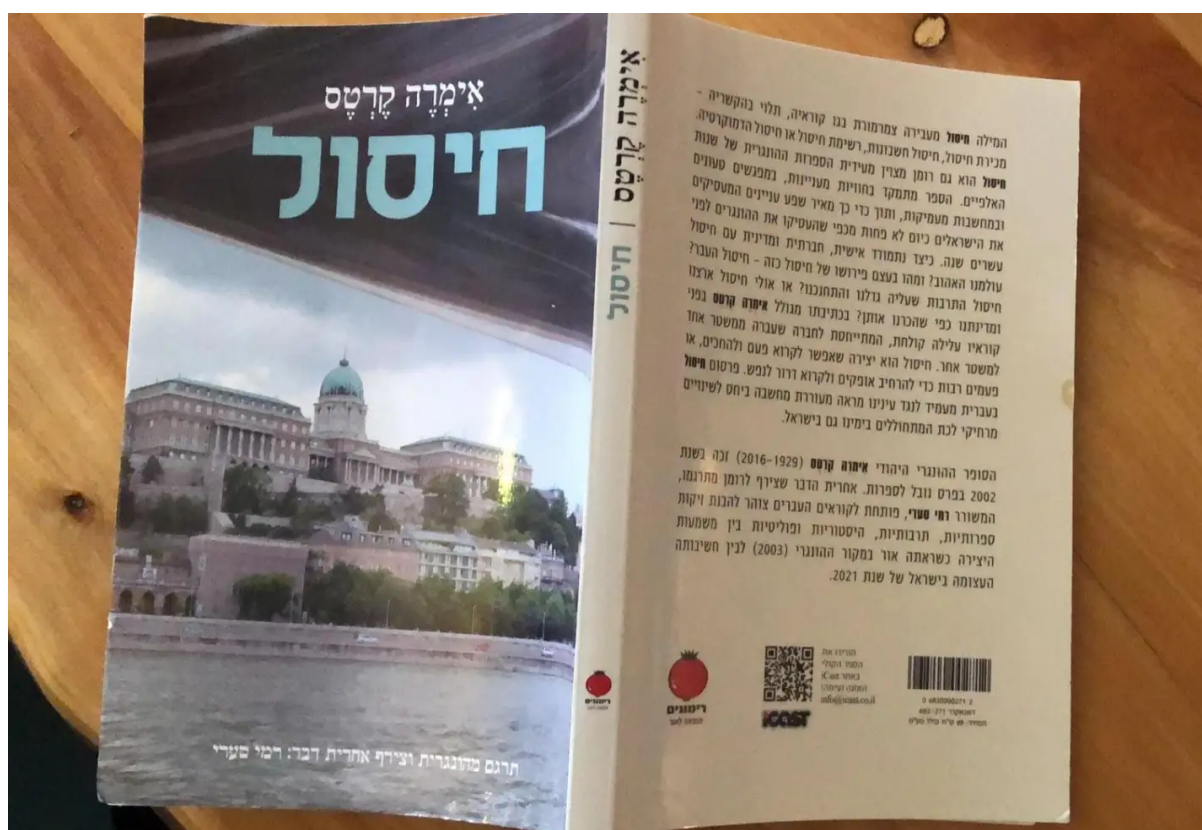
אמי

במשך 19 ימים הוא המתין לי פעור ודומם על שידת הלילה, ובכל הימים האלה דימיתי את אמי בשלל ציפורים שנקרו על דרכי. "חיסול" מאת אימרה קרָטס, חתן פרס נובל לספרות

2002

ורד זינגר

22 בפברואר 2022

"חיסול". המלצה אותנטית על החיים קרדיט: ורד זינגר

ביום שבו מתה אמי הייתי רק בעמוד השני של "חיסול", ספרו החדש של אימרה קרָטס (שראה אור בהונגריה בשנת 2003 וזכה לצאת לאור בעברית לאחרונה בהוצאת רימונים, בתרגומו המופתי של רמי סערי), ולפיכך נזנח הספר לאנחות. במשך 19 ימים המתין לי פעור ודומם על שידת הלילה, ובכל הימים האלה דימיתי את

אמי בשלל ציפורים שנקרו על דרכי. פתאום הציפורים היו נוכחות כל-כך בכל מקום. על חוטי החשמל, ועל העצים על המדרכות ועל השיחים.

העניין הזה הגיע לשיאו לילה אחד, בתום יום שבעה גדוש ומציף בפתח תקוה. לאחר המקלחת צנחתי על המיטה וניסיתי להירדם, אבל דווקא אז, בשעות הקטנות, דפק נקר נחוש על הגגון שמחוץ לחדר השינה שלי. בלילה השלישי לנקישותיו, שבריר שנייה לפני שנשאבתי לעולם החושך, עלה בדעתי שאולי נשמתה של אמי התגלגלה בגופו הזעיר של הנקר, וכל רצונו, כלומר רצונה, הוא לומר לי שהיא כאן, שהמוות אינו מה שאני סבורה שהוא; כלומר שלא מדובר בהיעלמות מוחלטת, אלא בהתגלמות במשהו אחר שנמצא לא הרחק ממני. די היה בכך כדי לגרום לי להירדם, אך עדיין לא הייתי מוכנה לקריאת ספר, שהיא בעצם יציאה מן העולם הזה אל עולם אחר – והרי יציאה כזאת כבר חוויתי כהוגן בימים האלה.

ברם לאחר שהשלמתי עם נוכחותו של הנקר, ואפילו המתנתי לו כדי ללכת לישון סוף-סוף, התחלתי לראות ציפורים. כלומר, גם לפני מות אמי גרמו לי צופיות, שריחפו מעל תפרחת עץ הלימון שלי, להעלות על פניי חיוך, וגם לפני מותה שמתי לב לעורבנים פטפטנים, שמתיישיבים בבוקר על עץ הסרק המדבר שלי, וכמוהם לסתם יונים אפורות, שממתינות שאחצה את הכביש כדי לשוב ולנקר בשלווה בכיכרות הלחם העבשות, שמניח להם על אי התנועה המוריק צדיק מסתורי. ובכל זאת, מיד לאחר מות אמי נדמה שהציפורים הפכו גדולות יותר, צבעוניות יותר, וכמו כן השתהו בקרבתי זמן ארוך מן הרגיל.

שלושה ימים מתום השבעה, בעשר וחצי בבוקר, שלחה לי אחותי תמונה בוואטסאפ, ובה תוכי מסוג דררה, שמישיר אליה מבט מעבר לחלון המטבח. "לא מוזר התוכי הירוק שמסתכל עליי מהחלון?" כתבה מתחת לתצלום, "אולי אמא באה לבקר אותי?". ענית לה: "אמא'לה", והוספתי: "כלומר דרר'לה", ואחר-כך טלפנתי אליה ואמרתי שנשמתה של אמנו כנראה התפצלה לכמה ציפורים, אחת מהן היא הנקר החרוץ והנחוש מול חלון חדר השינה שלי.

באותו יום עקצה אותי יתושה בלתי נראית בסלון, לאחר שלא נעקצתי חודשים ארוכים. היתושים פעילים בסביבתי רק בקיץ, והנה התנפחה הזרוע שלי, וזה הפליא אותי מאוד, עד שהסקתי שנשמתה של אמי התפצלה לעשרות רבות של מיני בעלי כנף, ואולי מאות. כעת זה ברור לי כירח מלא בליל עלטה נטול כוכבים: אמי המנוחה נמצאת בסביבה, חופשיה מאי-פעם, נעה מפה לשם ומשם לפה, גומאת מרחקים, טועמת צוף ודם, רואה את כולנו כבולים, עמלים, מתחבטים, מתייסרים, והיא – מעל כל זה, רק מבקשת שנדע את האמת; שזה לא הסוף. שיש עוד למה לשאוף.

וכך, חמושה בידיעה המרגיעה כי אמי היא נקר, תוכי דררה ויתושה, צדה עיני את הספר הפעור על גבו,

שהחל להעלות אבק על שידת הלילה, בדיוק כשחשתי כי תודעתי התפנתה לשוב אליו. את אימרה קרסט, הסופר ההונגרי היהודי שזכה בפרס נובל לספרות בשנת 2002 (כלומר שנה לפני שפרסם את "חיסול" בהונגרית) כבר הכרתי מ"ללא גורל" (שראה אור בעברית ב-1994 בהוצאת עם עובד בתרגום מרים אלגזי), ושיערתי שגם הספר הזה יכיל אפיזודות מאושוויץ, שם שרד קרסט בנעוריו. טקסט גב הכריכה אינו מכיל את תקציר העלילה, אלא דן במשמעויות של המילה חיסול, אגב ציון שמדובר ב"עלילה קולחת, המתייחסת לחברה שעברה ממשטר אחד למשטר אחר" ומסיים בכך שפרסומו בעברית "מעמיד לנגד עינינו מראה מעוררת מחשבה ביחס לשינויים מרחיקי לכת המתחוללים בימינו גם בישראל".

לא ידעתי אפוא את נפשי כשהתחוויר לי כי במרכז הספר ניצב מר מר, עורך ספרות ולקטור שחוק מעבודה ("עבד שמתקן חיבורים, מגיה הבלים שמתעוור בהדרגה") שחי בעידן של חיסול כל המוכר והידוע. מר מר עסוק באופן אובססיבי במציאת כתב יד מסתורי, שכתב עמיתו, ב', סופר ומתרגם מבריק, שמנהל דיאלוג עם המוות מהרגע שבו נולד באושוויץ – שם קועקע מספר האסיר על ירכו, שכן זרוע תינוק קצרה מדי מכדי להכיל את המספר – ועד הרגע שבו החליט להתאבד בדירתו העלובה. אותו מר מר פרסם נובלה מבריקה של ב' ב"איזושהי אסופה סתמית, וליתר דיוק אסופה שהמדינה הקפידה להטביע עליה את חותם הסתמיות", שכן מנכ"ל ההוצאה, שבפניו המליץ על פרסומה בחום, פסל אותה בשל היותה "צינית". באותה נובלה היה מסופר "איך בחיים שהעיקרון שלהם הוא הרוע, עשוי למרות הכול לנקוט פעולה גם הטוב, אולם רק בתנאי שנוקט הפעולה ניאות להקריב את חייו".

קראתי את הספר בלהט וסיימתי אותו ביום אחד, כולל אחרית הדבר מאת המתרגם, שגרמה לי להרהר באופן אחר על המוות, וכמוהו על הקורונה, על עולם הספרות, על הפייסבוק ועל דוד אמסלם. בתום הקריאה נראה הספר מרופט, כמו היה בן מאה. קרוב ל-20 אוזני חמור גדעו את דפיו, בכל אחת תובנה מסחררת או תיאור מקורי. למשל: "אנחנו חיים בעידן האסונות, כל אדם הוא נשא של אסון, ומשום כך נחוצה מיומנות חיים מיוחדת כדי לשרוד", כך אמר [ב']. 'לאדם בן עידן האסונות אין גורל, אין תכונות, אין אופי. הסדר החברתי המזעזע סביבו – המדינה, הדיקטטורה, או קרא לזה איך שתמצא – סוחף את האדם איתו בכוחה של מערבולת מסחררת, עד שהאדם מוותר על ההתנגדות ומרים ידיים. הכאוס פורץ אז מתוכו כמו גייזר לוחט, ואחר כך אותו כאוס נהפך לבית שלו. לאדם אין עוד דרך חזרה אל שום גרעין של האני, אל שום ודאות מוצקה ובלתי ניתנת לערעור ביחס לעצמו: כלומר, הוא אבוד במלוא מובן המילה. אותו יצור אשר איבד את האני שלו, הוא-הוא האסון, הוא הרוע בכבודו ובעצמו".

כשתואר ב' המבריק, מיד חשבתי על מתרגם הספר, רמי סערי – בלשן, משורר מחונן ומוערך ומתרגם פורה ביותר, שתרגם לעברית עשרות ספרים מאלבנית, מאסטונית, מהונגרית, מטורקית, מיוונית, מספרדית, מפורטוגזית, מפינית ומקטלאנית. בריאיון למוסף הספרים של "לאשה" מ-2008, סיפר שאת עיקר הסערות שבתוכו הוא מנתב לבחירת התרגומים שהוא בוחר. בכל אחד מהם, בין אם מדובר בלורקה, פרננדו פסואה

או איסמעיל קדארה – ישנה כפילות, תחושת חוסר שייכות, תחושות שהוא מכיר היטב מחייו הפרטיים.

וזה הרגע לגילוי נאות: העובדה כי רמי תרגם את הספר שימשה לי עילה בהולה להשגתו, שכן רמי ואני מתכתבים מדי שבוע מאז פרסום רשימה שהזכירה אותו להרף עין, בציטוט מפי מתי שמואלוף. מהר מאוד התברר שגם אני וגם סערי גדלנו בפתח תקוה ומוצא שנינו רומני, ודי היה בכך כדי שתיקשר בינינו שיחת פליטים. מאז המיילים של רמי הם בשבילי כמו חפיסת שוקולד, שהתגלתה באקראי בעמקי תיק נטוש. הם תמיד מפתיעים, שנונים אך מלאי חום, עשירים במידע אך לעולם אינם מתנשאים, מפרגנים אך אף פעם אינם נמרחים. וכך הוא בדיוק התרגום של "חיסול": זורם כמו נחל איתן, טבעי באופן מעורר פליאה. הנה דוגמה: "אָוּשׁוּיץ, הנהן קיִרְטִי, "חתיכת ג'וקר שאין עליו".

פניתי לרמי במייל ושאלתי אותו אם הספר הזה שינה את תפיסתו באשר לחיים, כלומר למוות. "לא", השיב. "הוא שינה את ראייתי ביחס להסתכלות על משטור החברה ועל התמיכה הממלכתית הניתנת פחות ופחות לעשייה הספרותית, אבל ראיית העולם שלי עולה ממילא בקנה אחד עם עיקר הדברים החשובים שהספר מעניק לקוראיו, וזו גם הייתה אחת הסיבות העיקריות לכך שמלכתחילה רציתי לתרגם את הספר הזה".

הוספתי ושאלתי אותו כמה זמן ארך התרגום. "חודשים ספורים", השיב. "אחר-כך פסק זמן, אינספור קריאות ליטוש והגהה, ובסוף נסיעה לפינלנד לצורך כתיבת אחרית הדבר בדקה התשעים לפני שקורקעתי וסונדלתי לאימפריית הבריאות העולמית, המשתרעת מארץ השמש העולה ועד שקיעת הכוכבים של ארצות הברית וקנדה".

לבסוף שאלתי אותו אם הזדהה יותר עם מר מר, עורך הספרות האובססיבי, או עם ב'. על כך השיב: "עם דברים אחרים אצל אנשים אחרים. זה נראה לי כמעט מתבקש ללא יוצא מן הכלל". נדהמתי, שכן זה בדיוק מה שהיה עונה ב'. ולא זו בלבד, אלא שכשחשבתי את זה הרגשתי לגמרי כמו מר מר.

לסיכומי של דבר: לפני פחות משלושה שבועות הלכה אמי לעולמה, ועולמי שלי עבר טלטלה, והנה אמש כבר בלעתי ביום אחד ספר המלהטט במושג "חיסול", ואף הוספתי להרהר בו שעות לאחר קריאתו. ואם זוהי אינה המלצה אמינה על הספר, הרי שזוהי המלצה אותנטית על החיים.